

UNIVERSITY OF HELSINKI

<https://helda.helsinki.fi>

Shiialaisuus Suomessa

Pauha, Teemu; Bahmanpour, Abbas A

Pauha, Teemu; Konttori, Johanna

2022

<http://hdl.handle.net/10138/354815>

Pauha, T & Bahmanpour, A A 2022, Shiialaisuus Suomessa. julkaisussa T Pauha & J Konttori (toim), Suomalaiset muslimit. Gaudeamus, Helsinki, Sivut 32–46.

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository. <https://helda.helsinki.fi>
This is an electronic reprint of the original article.
This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.
Please cite the original version.

2

Shiialaisuus Suomessa

Teemu Pauha & Abbas Bahmanpour

Shiialaisuus on sunnalaisuuden ohella toinen islamin kahdesta päähaarasta. On arvioitu, että 10–20 prosenttia maailman noin kahdesta miljardista muslimista on shiioja.¹ Valtaosa heistä on niin sanottuja 12-shiialaisia, mutta shiialaisuuden sisällä on myös muita, pienempiä suuntauksia, muun muassa zaidilaisuus ja ismaililaisuus. 12-shiialaisuus on Iranin valtionuskonto, mutta shiit ovat enemmistönä myös Irakissa, Azerbaidžanissa ja Bahrainissa.

Shiiojen määrä Suomessa lisääntyi tuntuvasti vuonna 2015, kun maahan tuli lyhyessä ajassa poikkeuksellisen paljon turvapaikanhakijoita erityisesti Irakista mutta myös Afganistanista. Tätä nykyä jopa neljännes Suomen muslimista saattaa olla shiioja, ja shiialainen islam kuuluu siis maan suurimpien uskontoperinteiden joukkoon.² Siksi onkin ongelmallista, ettei shiialaisuudesta Suomessa ole tehty toistaiseksi juuri lainkaan tutkimusta. Koska aiheesta on saatavilla niin vähän tutkimustietoa, hyödynnämme tässä luvussa omia havaintojamme shiia yhteisöistä. Kirjoittajista Pauha on uskontotieteilijä, joka on viime vuosina tutkinut shiialaisuutta ja erityisesti shiianuoria Suomessa. Bahmanpour puolestaan on Resalat Islamilaisen Yhdyskunnan imaami ja tuntee siten Suomen shiia yhteisöjä myös sisältäpäin.

Luomme tässä luvussa lyhyen katsauksen ensin shiialaisuuteen yleisesti ja sitten Suomen shiialaiseen väestöön. Tämän jälkeen tarkastelemme shiialaisuuden roolia osana suomalaista yhteiskuntaa ja islamin tutkimusta. Käy ilmi, että muslimiväestö on moniäänistä. Tämä olisi

hyvä ottaa huomioon tutkimuksessa ja viranomaistyössä: kun yhteiskunnassa käydään islamiin liittyvää keskustelua ja tehdään islamia koskevia päätöksiä, on tärkeää miettiä, kuka puhuu muslimien puolesta.

Keskitymme tekstissä 12-shiialaisuuteen ja jätämme shiialaisuuden vähemmistöhaarat muutaman lyhyen maininnan varaan. Rajaukseen on useita syitä: Ehdoton valtaosa Suomen shiioista on 12-shiialaisia, ja sama pätee myös keskeisimpiin ja näkyvimpiin shiialaisiin yhdyskuntiin. Tärkein syy on kuitenkin se, että esimerkiksi Suomen zaidilaisista tai ismaililaisista ei ole käytettävissä käytännössä mitään tietoa. Toivomekin tulevien tutkimusten täydentävän lukuaamme näiden vähemmistöjen osalta.

Katsaus 12-shiialaisuuteen

Uskonoppineet eivät ole yhtä mieltä siitä, milloin shiialaisuus syntyi. Ajankohdan täsmentämistä vaikeuttavat shiialaisuuden kehityksen vaihteellisuus ja sen jakautuminen eri suuntauksiin, mutta myös se, että sunnalaisuuden käsite kehittyi laajalti reaktiona muille, ”harhaoppisille” suuntauksille.³ Karkeasti sanottuna kuitenkin shiialaisuuden ja sunnalaisuuden ero juontaa juurensa profeetta Muhammadin kuoleman jälkeisestä johtajuuskiidasta. Osa muslimeista katsoi profeetan nimittäneen Jumalan käskystä serkkunsa Ali ibn Abi Talibin muslimien johtajaksi ennen kuolemaansa. Näitä muslimeja on sittemmin alettu nimittää shiioiksi.

Sekä sunnien että shiiojen kokoelmista löytyy perimätietoa, joka ylistää Alia ja korostaa hänen erityistä asemaansa. Poleemikot ovat väitelleet tämän perimätiedon merkityksestä kiivaasti vuosisatoja. Tärkeimpänä voidaan mainita Ghadir Khummin perimätieto, jossa kerrotaan profeetan viimeisestä *hajj*-pyhiinvaelluksesta. Paluumatkalla pyhiinvaellukselta takaisin Medinaan profeetta pysäytti kaikki muslimit Ghadir Khumm -nimisessä paikassa ja piti siellä puheen, jossa ilmoitti kuolevansa kohta. Hän kutsui viereensä Alin ja nosti tämän käden ylös julistaen: ”Kenen *maula* minä olen ollut, niin tämä Ali tulee olemaan hänen *maulansa*.”⁴ Shiitulkinnan mukaan profeetta nimitti näin virallisesti Alin seuraajakseen muslimiyhteisön johtajana. Myös sunnit tuntevat Ghadir Khummin perimätiedon mutta tulkitsevat sitä eri tavalla. Tulkintaerimielisyys liittyy *maula*-sanana merkitykseen: Shiit katsovat

maulan tarkoittavan tässä yhteydessä johtajaa ja mestaria, kun taas sunnit tulkitsevat sen tarkoittavan ystävää. Sanalla *maula* on arabian kielessä monta eri merkitystä, joten kumpikin tulkinta on mahdollinen.

Profeetta Muhammadin seuraajaksi eli kalifiksi päätyi Alin sijasta kuitenkin toinen profeetan lähipiiriin kuulunut henkilö, Abu Bakr. Abu Bakr valittiin tehtävään Medinassa asuvien vaikutusvaltaisten muslimien kokouksessa sillä aikaa, kun Ali ja hänen lähiomaisensa olivat hautaamassa profeettaa. Alista tuli vasta neljäs kalifi, kun kolmannen kalifin, Uthmanin, hallintoon tyytymättömät muslimit tappoivat Uthmanin tämän kodissa Medinassa ja vaativat sitten Alin johtajaksi.

Yleisesti ottaen shiiaina on siis pidetty niitä, jotka uskoivat Alin olleen profeetan nimittämä johtaja. Tämän käsityksen mukaan Ali oli Jumalan käskyn mukaisesti ensimmäinen imaami tai johtaja muslimeille. Ali puolestaan nimitti samalla tavalla poikansa Hasanin seuraavaksi imaamiksi. Hasan nimitti sittemmin veljensä Husainin, joka puolestaan nimitti poikansa, ja nämä nimitykset jatkuivat kahdenteentoista imaamin saakka. Kahdestoista imaami meni 12-shiialaisen näkemyksen mukaan lapsena kätköön, jossa hän on ollut siitä lähtien, ja shiiat odottavat hänen uutta ilmestymistään. Kahdennentoista imaamin katsotaan olevan muslimien odottama lopunaikoina ilmestyvä pelastaja, Mahdi. Myös sunnit uskovat Mahdin ilmestymiseen, mutta suurin osa heistä ei usko hänen syntyneen tai elävän kätöksessä vaan odottaa edelleen hänen syntymäänsä.

Tässä yhteydessä on tärkeä huomata, että imaami-sanalla on monta merkitystä. Arabian kielen sana *imam* tarkoittaa yksinkertaisesti johtajaa, ja termillä viitataan usein henkilöön, joka johtaa yhteistä rukousta. Tällaista imaamin tehtävää voi periaatteessa hoitaa kuka tahansa muslimi, vaikka yleinen käytäntö onkin, että nainen voi johtaa vain toisten naisten rukousta.⁵ Tyypillisesti imaamin tehtävää moskeijassa hoitaa kuitenkin määrätty (ja usein palkattu) henkilö, jolla on uskonnollista koulutusta ja muitakin tehtäviä rukouksen johtamisen lisäksi. Myös shiiamoskeijoissa on imaameja, jotka johtavat rukouksia, opettavat islamia, neuvovat esimerkiksi uskontoon tai perhe-elämään liittyvissä kysymyksissä, edustavat moskeijaa laajemman yhteiskunnan suuntaan ja niin edelleen. Imaami-sanaa käytetään shiialaisuudessa kuitenkin myös kokonaan toisessa, selvästi suppeammassa, merkityksessä: Imaameiksi nimitetään profeetta Muhammadin vävyä Alia ja hänen jälkeläisiään, jotka Jumala on nimittänyt johtamaan koko muslimiyhteisöä. Tällaisia

imaameja on shiialaisuuden päähaaran eli 12-shiialaisuuden mukaan ainoastaan kaksitoista.

Shiialaiset ovat historiallisesti usein olleet sorretun vähemmistön asemassa. Ehkäpä tämän vuoksi erityisen tärkeää heille on kolmannen imaamin Husain ibn Alin marttyyrikuolema. Alin kalifaatin jälkeen muslimivaltakunnan johtajuus siirtyi umajjadi-hallitsija Mu'awijalle, joka nimitti poikansa Yazidin kalifiksi. Yazidin nimitys herätti paljon närkästystä hurskaiden muslimien keskuudessa, sillä hänet tunnettiin yleisesti irstaana ja islamista piittaamattomana henkilönä, joka ei kunnioittanut profeetan edustamia arvoja. Kuoleman uhalla, tai lahjuksien houkuttelemana, useimmat vaikutusvaltaiset muslimit Husainia lukuun ottamatta kuitenkin lopulta vanhoivat uskollisuutta Yazidille. Husain päätti uhmata Yazidin hallintoa, ja tästä hyvästä hänet ja melkein koko hänen perheensä tapettiin raa'asti Karbalan aavikolla. Tämä tapahtuma johti vallankumoukseen, ja hetkellisesti umajjadit joutuivat luopumaan vallastaan Irakissa, ja Husainin tappajat teloitettiin. Umajjadit onnistuivat tukahduttamaan kapinan melko nopeasti, mutta Karbalan tragedia jätti pysyvän jäljen shiialaisuuteen ja muslimimaailmaan.

Monet shiiamuslimit suorittavat yhä niin sanotun *ziyara*-pyhiinvaelluksen Karbalaan Husainin pyhätölle, ja shiiat ympäri maailmaa kerääntyvät muharramin kuukautena muistamaan Karbalan tapahtumia. Näissä muistotilaisuuksissa pukeudutaan yleisesti mustiin, kuunnellaan luentoja ja itkuvirsiä sekä itketään tapahtumien kulkua kuunnellussa. Muharram on shiioille yksi pyhimmistä ja tärkeimmistä ajankohdista, ja se huipentuu muharramin kymmenenteen päivään, *ashuraan*, jolloin Husain tapettiin.

Shiiojen ja sunnien uskonnonharjoituksessa on joitakin eroja. Muille kuin asiaa tunteville näitä eroja voi olla vaikea havaita, sillä ne tulevat yleensä esille rituaalien yksityiskohdissa. Otamme muutaman esimerkin rituaalista, joka monen mielestä on islamin keskeisin uskonnonharjoituksen muoto: päivittäisestä rukouksesta. Sekä sunnit että shiiat rukoulevat samat viisi päivittäistä rukousta, mutta shiiat saattavat yhdistää iltapäivän kaksi rukousta ja vastaavasti loppuillan kaksi rukousta. Näin päivän viisi rukousta suoritetaan kolmessa erässä. Monet shiiat myös käyttävät rukoillessaan erityistä rukouskiveä, johon otsa osuu maahan kumartumisen yhteydessä. Kun useimmilla sunneilla on tapana laittaa kädet päällekkäin seistessään rukouksen aikana, shiiat yleensä pitävät käsiä suorina sivuillaan.

Syynä eroihin ovat lainopilliset tulkinnat, joissa shiia- ja sunnimuslimien oppineet tulkitsevat Koraania ja profeetta Muhammadin perinnettä (*sunna*) eri tavalla. Oppineet myös perustavat tulkintansa jossain määrin erilaisiin lähteisiin, sillä shiiat ja sunnit ovat hyväksyneet erilaisia lähteitä perimätietokokoelmiinsa. Toki sunnimuslimienkin sisällä oppineiden tulkinnat eroavat, ja sunnalaisuus onkin perinteisesti jakautunut neljään lakikoulukuntaan. Shiialaiset ammentavat lainoppiaan profetaan lisäksi myös imaameiltaan. Suurin osa shiiojen lainopillisista perimätiedoista on peräisin heidän kuudennelta imaamiltaan Ja'far al-Sadiqilta. Tästä syystä sekä sunnit että shiiat viittaavat joskus shiialaisuuteen ”ja'fariittisena lakikoulukuntana”. 700-luvulla elänyt kuuluisa shiiaoppinut Aban ibn Taghlib määritteli shiialaisuuden seuraavasti:

Tiedätkö keitä shiiat ovat? Kun ihmiset ovat eri mieltä profetaan (siunaus ja rauha olkoon hänellä ja hänen perheel-
lään) perinteestä, shiioja ovat ne, jotka seuraavat Alin (rauha
olkoon hänellä) mielipidettä. Jos taas ihmiset ovat eri mieltä
Alin mielipiteestä, shiiat seuraavat Ja'far ibn Muhammadin
(rauha olkoon hänellä) mielipidettä.⁶

Tietenkään shiiat eivät itsekään ole samaa mieltä kaikista lainopillisista asioista. Korkeimman lainopillisen koulutustason saavuttaneet juristit (*mujtahid*) ovat päteviä tulkitsemaan islamilaista lakia sen lähteistä, ensisijaisesti Koraanista ja perimätiedoista. Mujtahidiksi tultuaan juristi voi kirjoittaa käytännön oppaan, jossa hän kertoo ihmisille mielipiteensä (*fatwa*) siitä, miten toimia islamin lain mukaisesti. Ihmiset voivat myös esittää hänelle kysymyksiä, joihin hän sitten vastaa. Tämän tason oppinut tunnetaan nimellä *marja al-taqlid*. Korkeimman tason *marja*, jolla on paljon seuraajia, voi saavuttaa vaikutusvaltaisen aseman shiiayhteisössä, sillä miljoonat ihmiset suhtautuvat häneen hengellisenä johtajanaan. Tämän päivän vaikutusvaltaisimpia *marja*-oppineita ovat esimerkiksi Iranissa asuva ajatollah Khamenei ja Irakissa asuva ajatollah Sistani, jotka ovat osoittaneet kykenevänsä mobilisoimaan miljoonia ihmisiä lyhyessä ajassa eri tarkoituksiin. Näillä kahdella ajatollahilla ja myös ajatollah Makarem Shirazilla on Suomessa paljon seuraajia.

Shiiamuslimit maksavat seuraamalleen uskonoppineelle viidesosan almuveroa (*khums*) vuoden kulujen jälkeen ylijääneistä tuloistaan. Uskonoppineiden instituutiot käyttävät näitä varoja hyväntekeväisyyteen

ja myös uskonnollisten oppilaitosten ja yhdyskuntien ylläpitämiseen sekä muihin uskonnollisiin ja yhteiskunnallisiin tarpeisiin. *Khums*-käsite tunnetaan myös sunnalaisuuden piirissä, mutta sunnalaisen tulkinnan mukaan *khumsia* maksetaan ainoastaan sotasaaliista. Sunnit puolestaan maksavat pakollista *zakat*-almuveroa, jota taas shiiamuslimit maksavat ainoastaan maataloustuotannosta.

Suomen shiiaväestö

Suomeen alkoi muodostua pysyvä muslimivähemmistö 1800-luvun loppupuolella, kun sunnalaisia tataareita muutti maahan Nižni Novgorodin alueelta Venäjältä. Tataarit olivat pitkään Suomen ainoa varsinainen muslimiyhteisö, ja tataariseurakunnat olivat ainoita rekisteröityjä islamilaisia yhdyskuntia vuoteen 1987 saakka. Maassa oli tataarien lisäksi myös muita muslimeja, mutta he olivat tulleet Suomeen yksittäin esimerkiksi työn, opiskelujen tai rakkauden perässä.⁷ Suomen ensimmäiset shiitit ovat hyvinkin saattaneet tulla maahan tässä joukossa. Iranilaisia tuli Suomeen myös vuoden 1979 islamilaisen vallankumouksen jälkimainingeissa.

Muslimien määrä Suomessa alkoi kasvaa voimakkaasti 1980- ja 1990-lukujen taitteessa, kun Suomi vastaanotti pakolaisryhmiä ensin Somaliasta ja myöhemmin myös muista muslimienemmistöisistä maista. Ensimmäisten joukossa oli myös Irakin ja Iranin välisen sodan pakolaisia.⁸ Vuonna 1990 Suomessa oli noin 200 irakilais- ja 500 iranilais-taustaista asukasta, ja heidän lukumääränsä on sittemmin kasvanut huomattavasti.⁹

Irakissa alkoi Persianlahden sodan (1990–1991) jälkimainingeissa shiiojen kansannousu, jonka Saddam Hussein kukisti verisesti. Etelä-Irakista pakeni suuri joukko shiioja Saudi-Arabiaan perustetuille pakolaisleireille, ja sieltä heitä tuli 1990-luvun puolivälissä myös Suomeen. Tulijat perustivat Etelä-Suomen suuriin kaupunkeihin yksinomaan irakilaisista koostuvia shiiayhdyskuntia. Näistä monilla oli tiiviit yhteydet kansainväliseen Shahid al-Mihrab -järjestöön ja sitä kautta SIIC-puolueeseen (Supreme Iraqi Islamic Council), joka pyrki Irakin islamilaiseen vallankumoukseen.¹⁰

Vuonna 2015 Suomeen tuli yli 32 000 turvapaikanhakijaa, joista valta-osa oli lähtöisin Irakista.¹¹ Tämä kasvatti Suomen shiiavähemmistön kokoa huomattavasti. Suomessa on viimeisimpien arvioiden mukaan

noin 120 000–130 000 muslimia, joista noin 20–25 prosenttia on shiioja.¹² Suomeen on tullut shiiamuslimeja Irakin lisäksi myös esimerkiksi Afganistanista, Iranista ja Pakistanista. Afganistan ja Pakistan ovat sunni-enemmistöisiä valtioita, mutta molemmissa on huomattava shiialainen vähemmistö. Uskonnolliset vähemmistöt kohtaavat uskontoperustaista sortoa ja syrjintää, ja siksi niiden edustajat muuttavat maasta enemmistöä todennäköisemmin. Tästä syystä uskonnolliset vähemmistöt ovat usein yliedustettuina maastamuuttajien keskuudessa. Esimerkiksi Afganistanista Suomeen tulleiden pakolaisten joukossa on ollut paljon shiialaisia hazaroita. Suomessa asui vuoden 2019 lopussa noin 24 000 irakilaistaustaista, 10 000 afganistanilaistaustaista, 9000 iranilaistaustaista ja 4000 pakistanilaistaustaista henkilöä.¹³ Kaikki heistä eivät luonnollisestikaan ole shiioja. Irakista on shiiojen lisäksi tullut myös muita uskonnollisen taustansa vuoksi vainottuja, muun muassa kristittyjä, mandealaisia ja sekulaareja vasemmistoaktiiveja. Baath-puolueen menetettyä valtansa vuonna 2003 Irakista on paennut myös entisiä, korkea-arvoisiakin Baathin jäseniä, jotka ovat olleet etupäässä sunnejä.¹⁴

Suomessa islamin uskoon kääntyivät pitkään ennen kaikkea muslimimiehen kanssa avioituneet naiset. Sittemmin henkilökohtainen uskonnollinen etsintä on alkanut yleistyä sunnalaiseen islamiin kääntymisen perusteena, ja yhä useammat miehet ja naiset kääntyvät ilman aviopuolisoa.¹⁵ Shiialaisuudessa vastaavan kaltaista muutosta ei ole tapahtunut, vaan shiialaisuuteen käännytään edelleen ennen kaikkea shiialaisen aviopuolison myötä. Tärkein syy tähän lienee se, että shiialaisuus ei ole kovin tunnettu islamin suuntaus; sunnalaisuudesta on shiialaisuuteen verrattuna tarjolla paljon enemmän tietoa esimerkiksi internetissä, ja aivan erityisesti tämä pätee suomen- ja englanninkielisiin lähteisiin.

Tutkimuksen puute

Shiialaisuutta ei ole käsitelty kovin kattavasti perinteisessä islamin ja muslimien tutkimuksessa. Tähän on luultavasti syynä sen asema vähemmistöuskontona. Kun länsimaalaiset islamin tutkijat ovat käsitelleet jotain shiialaisuuteen liittyvää ilmiötä, he ovat usein tarkastelleet sitä sunnalaisuuden näkökulmasta, ja joidenkin sunnioppineiden shiiaivasetaiset asenteet ovat saattaneet värittää tutkimuksia. Nykyään tämä trendi on hiljalleen muuttumassa.

Vaikka shiiat ovat varsin suuri ja yhteiskunnallisesti huomattava vähemmistöryhmä, Suomen shiialaisia ei ole tutkittu juuri lainkaan. Tähänastinen tutkimus muslimeista Suomessa on keskittynyt ennen kaikkea somaleihin ja tataareihin, jotka edustavat sunnalaista islamia.¹⁶ Shiialaisuudestakin on toki joitakin tutkimuksia. Marko Juntunen on perehtynyt irakilaispakolaisiin, joista varsin suuri osa on shiioja. Juntunen kiinnittää huomiota shiiojen ja sunnien jännitteisiin Lähi-idässä ja pohtii, kuinka ne heijastuvat Irakista tulleiden pakolaisten kokemuksiin.¹⁷ Shiialaisuus ja shiialaiset Suomessa ovat aiheina myös muutamissa opin- näytetöissä. On tutkittu esimerkiksi suomalaisten sunni- ja shiianuorten keskinäisiä suhteita,¹⁸ imaami Husainin muistojuhlien merkitystä suomala- laisille shiianaisille,¹⁹ afganilaistaustaisten hazaroiden henkiuskomuksia²⁰ sekä hazaroiden kääntymistä shiialaisesta islamista kristinuskuon.²¹

Moni suomalainen tutkimus tarkastelee yleisesti esimerkiksi ”musli- minuoria”, ”musliminaisia” tai ”muslimiturvapaikanhakijoita”. Tutkitta- vien joukossa saattaa tällöin olla sekä shiioja että sunneja, mutta islamin suuntausten välisiin tulkintaeroihin ei yleensä kiinnitetä huomiota aineistoa kootessa eikä sitä analysoidessa. Myös tutkimuksen tulokset yleistetään usein koskemaan muslimeja yleisesti.

Sunnalaisuuden ja shiialaisuuden eroja ei tule korostaa liikaa. Monia tutkimusaiheita käsiteltäessä ei varmastikaan ole väliä sillä, ovatko musli- mit sunneja vai shiioja. Kun tarkastellaan esimerkiksi muslimien asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa tai sen instituutioissa, etnisyyden, suku- puolen, äidinkielen ja iän kaltaisilla tekijöillä on todennäköisesti paljon enemmän merkitystä kuin islamin suuntauksella. Suuntauksella sen sijaan on väliä silloin, kun tutkimuksen kohteena ovat muslimien ja mus- limiyhteisöjen uskonnolliset käsitykset ja käytännöt. Jos tutkimuksen kohdejoukkona mainitaan ”muslimit” ilman sen tarkempaa erittelyä, on vaarana, että vain yhtä islamin suuntausta koskevat tulokset yleistetään koskemaan laajaa ja monimuotoista joukkoa ja näin pidetään yllä yksi- puolista ja jopa virheellistä käsitystä islamista.

Shiialaiset yhdyskunnat

Suomessa on tällä hetkellä kymmenkunta rekisteröityä shiialaista yhdys- kuntaa. Näistä selvästi suurin on Resalat Islamilainen Yhdyskunta, jossa on noin 800 jäsentä ja sen lisäksi paljon muuta kävijäkuntaa.

Yhdyskunnalla on oma moskeija ja kulttuurikeskus Helsingin Mellunmäessä. Resalatin kävijäkunta on etnisesti, kansallisesti ja kielellisesti huomattavan monimuotoista, ja yhdyskunta järjestääkin säännöllistä toimintaa neljällä kielellä, arabiaksi, persiaksi, englanniksi ja suomeksi. Resalatista irtautui Ashab al-Kisaa -järjestö, jonka jäsenistä suurin osa oli irakilaisia. Irakilaisenemmistöiset shiiayhteisöt keskittyvät toiminnassaan irakilaisen yhteiskunnan ja oman yhteisön sisäisiin asioihin. Yhteisöt myös toimivat ja viestivät lähes yksinomaan arabian kielellä.²² Esimerkiksi Ashab al-Kisaa järjesti arabiankielistä ohjelmaa irakilaisille.

Vuonna 2015 perustettiin Suomen irakilainen kulttuurifoorumi (Sirfo). Sen pääasiallisena tavoitteena oli järjestää ohjelmaa Suomessa asuville irakilaisille. Sirfo organisoii muun muassa tapahtuman, jossa lisättiin tietoisuutta kesäkuussa 2014 tapahtuneesta Camp Speicherin joukkomurhasta, jonka yhteydessä Isis-terroristijärjestö surmasi mahdollisesti jopa tuhansia Irakin armeijan sotilaita. Kulttuurifoorumin toiminta on sittemmin hiipunut.

Nykyinen irakilaistaustaisten shiiojen yhteisö Suomessa on Irakin poliittisten jännitteiden takia pirstaloitunut. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla heillä on kolme pientä rukoushuonetta, joista kullakin on kytköksiä Irakin politiikkaan. Irakilaisilla shiioilla on rukoushuoneet pääkaupunkiseudun lisäksi myös Tampereella ja Turussa. Afganistanilaisilla shiioilla puolestaan on omat rukoushuoneet Tampereella ja Jyväskylässä. Osa Resalatiin kuuluneista afganistanilaisista irtaantui siitä ja perusti oman rukoushuoneen Espooseen, mutta rukoushuoneen toiminta on sittemmin hiipunut.

Shiialaiset yhteisöt tarjoavat jäsenistölleen monipuolisesti erilaisia uskonnollisia palveluita. Yhteisöt järjestävät erilaisia vuotuisia uskonnollisia juhlia ja perhejuhlia, kuten vihkimisiä ja hautajaisia. Shiiayhteisöt tarjoavat myös sielunhoitoa, perheneuvontaa, sovittelua riitatilanteissa ja eri ikäryhmille suunnattua uskonnollista opetusta. Resalat järjestää lisäksi perjantairukouksia. Erityisesti Resalat toimii aktiivisesti myös internetissä ja ylläpitää muun muassa useita sosiaalisen median kanavia, joissa on sisältöä eri kielillä – myös suomeksi (ks. tämän teoksen luku 9). Resalat julkaisi lisäksi suomenkielistä *Salam*-lehteä, jota ilmestyi yhteensä 29 numeroa vuosina 2007–2014. Lehden käsittelemät teemat kuvastavat hyvin Resalatin julkilausuttua pyrkimystä edustaa suomalaisen yhteiskunnan oloihin sopivaa islamia: *Salamin* sivuilla on julkaistu artikkeleita ajatollah Khomeinista ja islamin pyhistä paikoista

mutta myös esimerkiksi suomalaisuudesta, mämmistä ja Johan Ludvig Runebergista.

Resalatin yhteydessä toimii myös nuorisojärjestö, Mahdin Nuoret. Mahdin Nuoret on järjestänyt esimerkiksi erilaisia urheilutapahtumia, keskustelutilaisuuksia ja hyväntekeväisyyspauksia. Vapun, juhannuksen ja uudenvuoden yhteydessä järjestö on pitänyt musliminuorille oman ”*halal*-juhlan”, johon ei kuulu alkoholin käyttöä tai muita islamilaisessa perinteessä yleisesti tuomittuja käytäntöjä. Suurten islamilaisten juhlien aikana Mahdin Nuoret on järjestänyt myös yleisötilaisuuksia, jotka ovat tehneet islamia ja shiialaisuutta tunnetuiksi ei-muslimien parissa. Esimerkki tällaisesta tapahtumasta on Stand4Hussain, jota Mahdin Nuoret on useina vuosina järjestänyt muistaakseen imaami Husainin kohtaloa ja kertoakseen siitä myös muille kuin muslimille. Stand4Hussainin taustalla oli alun perin norjalaisten musliminuorten järjestämä tapahtuma, joka puolestaan sai innoituksensa Lähi-idässä yleisestä perinteestä jakaa muharramin aikaan ruokaa ja juomaa ohikulkijoille. Stand4Hussain on täten hyvä esimerkki shiialaisuuden ylirajaisesta ulottuvuudesta.²³

Uskonnon ylirajaisuutta eli transnationaalisuutta on korostettu paljon nykypäivän uskonnotutkimuksessa,²⁴ ja se on erityisen tärkeä teema käsiteltäessä Euroopan shiialaisuutta.²⁵ Perinteisten shiialaisten instituutioiden on todettu tukevan ylirajaisen suhteiden muodostumista Euroopan shiiojen ja shiialaisuuden opillisten keskusten kuten Najafin ja Qomin välillä. Hartaat shiimuslimit valitsevat aikuistuessaan jonkin elossa olevan ajatollahin, jonka mielipiteitä seuraavat uskonnollisissa asioissa. Qomissa, Karbalassa, Najafissa ja Mašhadissa sijaitsevat pyhätöt ovat myös tärkeitä pyhiinvaelluksen kohteita shiioille, joten yhteys Iraniin ja Irakiin on luonnollinen osa shiialaisuutta. Edellä mainitulla Ashab al-Kisaa -järjestöllä esimerkiksi oli suhteita muun muassa ajatollah Hakimmin ja ajatollah Sistanin toimistoihin Irakissa. Kansainvälisten uskonoppineiden vierailujen järjestäminen on suomalaisten shiia-yhteisöjen keskeinen toimintamuoto.

Ylirajaiset yhteydet mahdollistavat suomalaisille shiia-yhteisöille jonkin verran resursseja. Resalat-yhdyskunta on esimerkiksi saanut ajatollah Makaremilta ja ajatollah Sistanilta avustusta toimitilan ostoon. Suomalaiset shiia-yhdyskunnat saavat kuitenkin suurimman osan rahoituksestaan jäsentensä lahjoituksista. Keskustelua onkin käyty siitä, pitäisikö muslimiyhdyskunnilla olla evankelis-luterilaisen ja ortodoksisen kirkon kaltainen verotusoikeus.²⁶

Shiialaisuus osana yhteiskuntaa

Shiialaiset ovat olleet aktiivinen osa suomalaista yhteiskuntaa jo pitkään. Erityisesti Resalat Islamilainen Yhdyskunta on tehnyt paljon yhteistyötä viranomaistahojen kanssa yhteiskuntarauhan edistämiseksi. Resalat on ollut Etnisten suhteiden neuvottelukunta ETNOn jäsen ja työskennellyt yhdessä sisäministeriön, poliisin ennaltaehkäisevän toiminnan ja suojelupoliisin kanssa. Vuonna 2016 Resalat toteutti työ- ja elinkeinoministeriön rahoittaman Maahanmuuttajanuorten kotouttaminen vapaaehtoisvoimin -projektin (KoVa), jonka tarkoituksena oli tukea maahanmuuttajataustaisten nuorten työllistymistä. Vuonna 2019 Suomen eduskuntaan valittiin ensimmäinen shiiamuslimi, irakilaisustainen Hussein Al-Tae.

Suomessa on monta kertaa yritetty muodostaa muslimiväestöä laajasti edustava islamilainen kattojärjestö. Merkittävin yrityksistä oli vuonna 2006 perustettu Suomen Islamilainen Neuvosto (SINE). Resalat oli yksi SINEn perustajajäsenistä mutta erosi neuvoston jäsenyydestä vuonna 2009, koska Resalatin hallitus katsoi, etteivät shiiamuslimit tulleet kuululuiksi neuvostossa. Nykyään Resalat on edustettuna Suomen Muslimiverkostossa, jonka tarkoituksena on ajaa suomalaisten muslimien etuja. Suomen Muslimiverkostolla ei ole varsinaista hallitusta, vaan se kokoontuu ajoittain keskustelemaan ja pohtimaan kaikille muslimeille tärkeitä asioita. Eri uskontokuntien vuoropuhelun keskeisin toimija Suomessa on syyskuun 11. päivän iskujen jälkimainingeissa perustettu USKOT-foorumi. Suomen Islamilainen Neuvosto ja tataarien Suomen Islam-seurakunta edustavat islamia foorumissa. USKOT-foorumin jäseneksi ei ole otettu yhtäkään shiialaista yhdyskuntaa, mutta Resalatin imaami on mukana sen uskonnonopetusjaostossa.

Muut shiialaiset yhdyskunnat ovat Resalatiin verrattuna selvästi vähemmän näkyvillä yhteiskunnassa, ja ne ovat pääsääntöisesti jättäytyneet esimerkiksi islamilaisten yhteistyöelinten ja moniuskontoisten uskontodialogijärjestöjen ulkopuolelle. Yhdyskunnat ovat osallistuneet yksittäisiin tilaisuuksiin, mutta tämä ei ole johtanut vakiintuneeseen yhteistoimintaan viranomaistahojen tai muiden uskontojen edustajien kanssa. Shiialaisuuden edustus yhteiskunnassa onkin ollut pitkälti Resalatin harteilla.

Syyrian ja Irakin pitkittynyt konflikti on herättänyt kasvavaa huolta sunnien ja shiiojen välien kiristymisestä myös Suomessa. Lähi-idän

poliittiset jännitteet heijastuivat selvästi suomalaiseen muslimiyhteisöön etenkin konfliktin alkuvaiheessa. Suomalaisia muslimeja matkusti konfliktialueelle ja liittyi siellä sekä sunnien että shiiojen joukkoihin. Sisäministeriön väkivaltaista ekstremismia käsittelevän tilannekatsausten mukaan ”internetin keskustelupalstoilla julkaistaan jatkuvasti [sunnien ja shiiojen välisiä] jännitteitä ilmentäviä kirjoituksia”.²⁷ Katsauksissa raportoidaan myös toistuvista pahoinpitelyistä shiia- ja sunnimuslimien välillä. Samalla katsauksissa todetaan, että vain osa suuntausten välisistä konflikteista tulee poliisin tietoon.²⁸

Isisiin liittyneiden vierastaistelijoiden paluu Suomeen on tuonut Syyrian konfliktiin liittyvät huolet jälleen kerran esiin. Shiiojen kannalta erityisen huolestuttavaa on ollut sellaisten henkilöiden paluu, jotka ovat ilmaisseet avointa vihaa shiiamuslimeja kohtaan esimerkiksi sosiaalisessa mediassa.²⁹

Vuonna 2014 Helsingin poliisi järjesti Resalat-yhdyskunnan pyynnöstä tapahtuman, jonka tarkoituksena oli selvittää sunni- ja shiiamuslimien välejä.³⁰ Vuonna 2016 Resalat Islamilainen Yhdyskunta, tataarien Suomen Islam-Seurakunta ja sunnalainen Suomen Islamilainen Yhdyskunta allekirjoittivat ”Muslimien keskinäinen lupaus” -asiakirjan. Tarkoituksena oli vahvistaa shiiojen ja sunnien ystävällisiä suhteita ja korostaa molemminpuolisen kunnioituksen tärkeyttä. Nuorisojärjestö Mahdin Nuoret puolestaan on järjestänyt perustamisestaan asti sunnien ja shiiojen yhteisen aterian ramadanina.

Sunnien ja shiiojen jännitteistä keskusteltiin erityisen tiiviisti julkisuudessa, kun Helsinkiin 2010-luvun jälkipuoliskolla valmisteltiin niin kutsuttua suurmoskeijaa. Resalat Islamilainen Yhdyskunta vastusti avoimesti moskeijahanketta, ja mediassa hanketta käsiteltiinkin paljon sunnien ja shiiojen välisenä kiistakysymyksenä. Resalatin huolenaiheena oli moskeijahankkeen ulkomainen rahoitus ja erityisesti se, että Arabian niemimaan äärikonservatiiviset tahot saisivat rahoituksen myötä yhä enemmän vaikutusvaltaa suomalaisessa muslimiväestössä.³¹ Sunnien ja shiiojen vastakkainasettelun korostaminen antoi kuitenkin jossain määrin harhaanjohtavan kuvan muslimien vaihtelevista näkemyksistä, sillä Resalatin lisäksi myös monet sunnalaiset tahot vastustivat moskeijahanketta.³² Muslimien keskuudessa vallinneen mielipiteiden kirjon pelkistäminen sunnien ja shiiojen kiistaksi yksinkertaisti liikaa todellista tilannetta, ja voidaankin ajatella, että media tarttui tähän kärjistyksen,

koska se sai näin esitettyä moskeijasta käydyn keskustelun helposti hahmotettavalla tavalla.

Resalat ja sen moskeija Mellunmäessä ovat vuosien varrella joutuneet toistuvien ilkivallanteiden kohteeksi. Esimerkiksi Uuden-Seelannin Christchurchissa vuonna 2019 tapahtuneen moskeijaiskun jälkeen Resalatin moskeijaa töhrittiin moskeijaiskuun liittyvällä iskulauseella.³³ Ilkivallanteiden tarkoituksena ei välttämättä ole ollut vastustaa Resalattia tai shiialaisuutta sinänsä, vaan ne ilmentävät yleisempää vihamielisyyttä islamia kohtaan. Tästä kertoo esimerkiksi Resalatin seinään niin ikään vuonna 2019 töhritty englanninkielinen sana *rapers*, joka todennäköisesti viittaa mediassa näkyvästi esillä olleeseen Oulun seksuaalirikosten sarjaan. Resalat on saattanut valikoitua tekojen kohteeksi ennen kaikkea siksi, että sen moskeija on verrattain suuri ja tunnettu pääkaupunkiseudulla. Resalat reagoi ilkivaltaan järjestämällä ”Kaveria ei jätetä”-nimisen tapahtuman, jossa ihmiset eri taustoista ja uskonnoista kokoontuivat pesemään vihaviestit yhdessä pois.³⁴

Shiialaisen ja sunnalaisen islamin erot asettavat myös erityisiä haasteita suomalaiselle uskonnonopetukselle. Kouluissa opetettavan islamin on tarkoitus olla niin sanottua yleisislamia, joka ei sitoudu minkään yksittäisen islamin suuntauksen tulkintoihin. Valtaosa islamin opettajista on kuitenkin sunneja, mikä heijastuu opetuksen ja opetusmateriaalien painotuksiin.³⁵ On myös ollut tilanteita, joissa islamin yhtä suuntausta edustavan opettajan omat asenteet ja ennakkoluulot ovat vaikuttaneet siihen, miten hän on käsitellyt islamin muita suuntauksia oppitunneillaan.³⁶ Saattaakin olla, että Suomen shiiat käyttävät ennemmin tai myöhemmin lakiin perustuvaa oikeuttaan ja alkavat vaatia oman perinteensä mukaista uskonnonopetusta kouluihin.³⁷ Sunniyhdyksuntien tavoin shiialaiset yhteisöt järjestävät kuitenkin jo nyt oman vakaumuksensa ja suuntauksensa mukaista islamin opetusta yhdyskunnan omissa tiloissa (ks. tämän teoksen luku 12).

On syytä huomata, että Suomen shiiat eivät ole yksi yhtenäinen ryhmä, vaan shiiojen kesken on myös näkemyseroja ja suoranaisia erimielisyyksiä. Syyrian tilanne jakoi suomalaista muslimiväestöä, mutta Lähi-idän poliittiset tilanteet vaikuttavat myös shiiojen keskinäisiin suhteisiin. Erityisesti Iranin asema ja sen suhteet Irakiin ja Afganistaniin jakavat mielipiteitä.

Lopuksi: Kuka puhuu islamin puolesta?

Tässä luvussa on hahmoteltu yleisesti shiialaisuutta Suomessa. Teksti on väistämättä melko kuvailevaa ja yleisluontoista, koska tutkimusta Suomen shiialaisuudesta ei käytännössä juuri ole. Toivommekin tämän kirjoituksen kannustavan tutkijoita tarttumaan aiheeseen, joka on tois-
taiseksi jäänyt liian vähälle huomiolle. Kuten arviot Suomen muslimien lukumääristä osoittavat, shiiat ovat merkittävä vähemmistöryhmä, joka ansaitsee tulla tutkituksi. Tutkijoiden lisäksi myös päätöksentekijöiden on hyvä tiedostaa muslimiväestön monimuotoisuus Suomessa. Kun yhteiskunnassa tehdään muslimeja tai yleisemminkin uskontoa koskevia päätöksiä, on tärkeää ottaa monipuolisesti huomioon erilaisia islamin suuntauksia. Uskonnonopetus on yksi esimerkki suomalaisen yhteiskunnan instituutiosta, jota koskevat päätökset on tärkeä tehdä tietoisena shiialaisuuden ja sunnalaisuuden eroista.

Shiialaisuuden ja sunnalaisuuden eroja ei kuitenkaan ole syytä korostaa liikaa, ja lisäksi on tärkeää ottaa huomioon kummankin suuntauksen sisäiset eroavaisuudet. Kuten olemme tässä luvussa osoittaneet, Suomen shiialaiset eivät ole yksi yhtenäinen joukko vaan jakautuvat useisiin uskonsuuntauksiin sekä etnisiin ja kansallisiin ryhmiin. Suomessa on tällä hetkellä noin kymmenen rekisteröitynyttä shiialaista yhdyskuntaa ja paljon rekisteröitymättömiä yhteisöjä. Suurin osa yhteisöistä keskittyy tarjoamaan omalle jäsenkunnalleen erilaisia uskonnollisia ja sosiaalisia palveluita, esimerkiksi juhlia, siirtymäriittejä, uskonnonopetusta ja neuvontaa. Yhteisöillä voi siis olla tärkeä asema jäsentensä elämässä, mutta ne ovat lähes näkymättömiä laajemmin yhteiskunnassa.

Shiialaisuuden edustus koko yhteiskunnan tasolla onkin ollut pitkälti yhden yhdyskunnan varassa: Shiialaisista yhdyskunnista suurin, Resalat Islamilainen Yhdyskunta on osallistunut aktiivisesti uskontojen yhteistyöelimiin ja keskustelutilaisuuksiin. Resalatin johtohahmot ovat olleet ajoittain näkyvästi esillä mediassa – näin oli esimerkiksi silloin, kun Helsingissä keskusteltiin niin sanotun suurmoskeijan rakentamisesta. Julkinen näkyvyys on auttanut Resalatia saamaan ääntään kuuluville ja vaikuttamaan muslimeja koskeviin asioihin. Näkyvyys on kuitenkin samalla altistanut Resalatia esimerkiksi vihapuheelle ja ilkivallanteoille.

Toivomme niin tutkijoiden, viranomaisten kuin toimittajienkin pohittavan sitä, kuka yhteiskunnassamme puhuu islamin puolesta. Kun tutkimuksessa tai yhteiskunnallisessa päätöksenteossa halutaan kuulla

”muslimien ääntä”, ketkä kaikki ovat silloin kuultavina? Edustavatko nämä äänet todella Suomen monimuotoista muslimiväestöä? Jäävätkö jotkin tahot systemaattisesti kuulematta? Otetaanko shiialaiset ja muut islamin sisäiset vähemmistöryhmät huomioon sunnalainen enemmistön tapaan? Entä ymmärretäänkö, että sunnalaisuuden ja shiialaisuuden sisälläkin on erilaisia tulkintoja? Tulkintojen moninaisuuden lisäksi on tärkeä kiinnittää huomiota myös muuhun moninaisuuteen muslimien välillä: Ovatko musliminaiset ja -miehet tasapuolisesti edustettuina? Miten koulutustaso, ihonväri tai kielitaito vaikuttavat mahdollisuuksiin saada ääntään kuuluville?

25. Pauha & Konttori 2020b.
26. Konttori 2015; Nilsson 2018.
27. Jensen 2008.
28. Pauha 2019.
29. Bedretdin 2015, 311.
30. Konttori 2015.
31. Martikainen & Latvio 2018, 418–420, 427–428.
32. Martikainen 2009, 76–78.
33. Ks. Konttori & Pauha 2020, 231–232.
28. Sisäministeriö 2018.
29. Kilpamäki 2020.
30. Nalbantoglu & Väliäho 2014.
31. Ks. esim. Pauha & Konttori 2020b; Pauha & Martikainen 2017.
32. Pauha 2020.
33. Thynell 2019.
34. Pietiläinen 2019.
35. Sakaranaho 2019a, 84.
36. Onniselkä 2011, 126.
37. Sakaranaho 2019a, 79, 84.

2. Shiialaisuus Suomessa

1. Ks. esim. Pew Research Center 2011, 153–154.
2. Pauha & Nikanne 2022.
3. Brown 1997; Hämeen-Anttila 1999.
4. Ibn Hanbal i.a., 1/84; Ibn Maja i.a., 1/45; Tirmidhi 1983, 5/297.
5. Madelung 2005.
6. Najashi i. a.
7. Martikainen 2011, 100–102.
8. Martikainen 2011, 102.
9. Tilastokeskus 2019.
10. Juntunen 2016, 63. Puolueen nimi oli aikaisemmin Supreme Council for the Islamic Revolution in Iraq (SCIRI).
11. Maahanmuuttovirasto 2020.
12. Pauha & Nikanne 2022.
13. Tilastokeskus 2019.
14. Juntunen 2016, 43, 63.
15. Pauha, Onniselkä & Bahmanpour 2017, 106.
16. Ks. esim. Sakaranaho & Pauha 2016.
17. Juntunen 2016.
18. Timonen 2017.
19. Renko 2020.
20. Dehqanzada 2020.
21. Saari 2020.
22. Juntunen 2016, 66–67.
23. Pauha & Bahmanpour 2020.
24. Uskonnon yllirajaisuudesta ks. esim. Pauha & Konttori 2020a.
25. Ks. esim. van den Bos 2011, 556.
26. Salminen 2015.
27. Sisäministeriö 2017, 25.